

Резюме

Исследованы научно-теоретические и правовые подходы к пониманию экологической культуры как важного инструмента экологической политики в государстве. Внесены предложения по улучшению действующего законодательства и правоприменительной практики с целью повышения уровня духовной и материальной экологической культуры в обществе, эколого-правовой культуры как ее разновидности.

Ключевые слова: экологическая культура, эколого-правовая культура, национальная экологическая политика, правовые основы экологической культуры.

Summary

Scientific, theoretical and legal approaches to environmental culture understanding as an important instrument of the ecological policy in state have been investigated. Suggestions to improve current legislation and enforcement practice on purpose to increase the level of spiritual and material culture in society, environmental legal culture as its type, have been proposed.

Key words: environmental culture; environmental legal culture; national environmental policy; legal principles of environmental culture.

Отримано 5.10.2010

Я. М. ГРУЩИНСЬКИЙ

*Ярослав Миколайович Грущинський, здобувач
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ІНВЕСТУВАННЯ В СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

На сьогоднішній день все більше фінансових інструментів, що міцно закріпилися в економічному житті розвинутих країн, приходять на український ринок. І хоча фінансова система постійно знаходиться під впливом таких факторів вітчизняних реалій як: нестабільність політичної ситуації, крихкість банківської системи, не сформованість фондового ринку, незадовільна робота фінансових установ, поширеність таких явищ як корупція та шахрайство, – не зважаючи на все це, закони ринкової економіки перемагають та диктують свої правила. Не чекаючи адекватного законодавчого врегулювання, учасники ринку починають користуватися фінансовими механізмами, що сформувалися в країнах з розвинутою економікою та багатим капіталістичним досвідом. Фінансові механізми, відкривають величезні можливості як для інвесторів, так і для виконавців, інших учасників інвестиційних відносин у сфері сільського господарства. На глибоке переконання автора, лише повноцінне використання фінансової системи зможе поживити інвестиційні процеси в сільському господарстві та вивести його на високий рівень.

Питання інвестиційних правовідносин у загальному вигляді, було розкрито в ряді досліджень, серед яких підручник «Інвестиційне право» А. В. Омельченка, навчальний посібник «Інвестиційне право» О. М. Вінник, монографія В. М. Коссака «Іноземні інвестиції в Україні (цивільно-правовий аспект)». Найвагоміший внесок у питання теоретичного дослідження інвестиційних правовідносин у сільському господарстві було здійснено колективом авторів, серед яких: В. І. Семчик, Л. П. Козаченко, Л. О. Панькова, О. А. Поліводський, В. А. Сонюк, П. Ф. Кулинич, Д. В. Бусуйок, Н. В. Рев'юк, О. О. Семчик, В. М. Єрмоленко, Т. П. Проценко, А. І. Берлач. Мова йде про монографію «Інвестиційна діяльність у сільському господарстві: правові аспекти» за редакцією В. І. Семчика. Монографія наблизилася нас до розуміння змісту інвестиційних правовідносин у сфері сільського господарства. Автори монографії торкнулися всіх аспектів інвестиційної діяльності в сільському господарстві, розглянувши можливі шляхи та способи залучення інвестицій у галузь¹.

Однак, незважаючи на певні напрацювання у вивченні правового регулювання фінансового інвестування сільського господарства, не вирішеними залишається ряд проблем, зокрема: визначення поняття «фінансове інвестування сільського господарства»; чітке окреслення переліку фінансових інструментів та інститутів, що можуть бути використані або залучені у процес інвестування сільського господарства; визначення перспектив використання в сфері інвестування сільського господарства такого фінансового інструменту як сертифікат фонду операцій з нерухомістю тощо.

На підставі зазначеного, при написання даної статті було поставлено завдання: найповніше охарактеризувати сутність фінансового інвестування сільського господарства; виокремити структурні елементи досліджуваних відносин; навести ознаки, що виділяють фінансове інвестування сільського господарства серед інвестиційних відносин загалом.

Розкриття теми статті варто почати з визначення поняття «фінансове інвестування сільського господарства». Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV визначає

фінансові інструменти як цінні папери, строкові контракти (ф'ючерси), інструменти грошового обігу, відсоткові строкові контракти (форварди), строкові контракти на обмін у разі залежності ціни від відсоткової ставки, валютного курсу чи фондового індексу, опціони, що дають право на купівлю або продаж будь-якого із зазначених фінансових інструментів. Досліджуючи правові механізми фінансового інвестування сільського господарства, слушним є розглянути фінансову складову в більш широкому сенсі. А саме, визначити фінансове інвестування як інвестиційну діяльність не лише з використанням фінансових інструментів, а й із залученням у процес інвестування фінансових установ, інвестування з використанням кредитних коштів, цінних паперів тощо².

Таким чином, фінансове інвестування сільського господарства – це інвестиційна діяльність у галузі сільського господарства, що передбачає використання у відносинах між інвестором та виконавцем певних фінансових механізмів та із залученням фінансових установ. Фінансове інвестування можна поділити на дві групи. Перша включає в себе інвестиційну діяльність з використанням основних фінансових інструментів. Друга група об'єднує інвестиційну діяльність з використанням послуг фінансових установ.

Розглянемо кожну з вказаних груп детальніше.

До першої групи механізмів відносяться основні фінансові інструменти. До основних фінансових інструментів економічна теорія відносить цінні папери, що визначені Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV, як документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що впливають із цих документів, іншим особам. Закон надає перелік цінних паперів, що функціонують в Україні. Усвідомлюючи, що не кожен з цінних паперів може бути цікавим нам з огляду на особливості досліджуваної теми, приводимо лише ті з них, що можуть слугувати інструментом у процесі здійснення інвестицій у сільське господарство. Серед таких: акції сільськогосподарських акціонерних товариств, облігації сільськогосподарських підприємств, інвестиційні сертифікати, векселі, сертифікати фонду операцій з нерухомістю.

Сільськогосподарське акціонерне товариство з метою залучення інвесторів та збільшення розмірів інвестицій у сільськогосподарське виробництво розміщує акції. Останні є іменними цінними паперами, які посвідчують майнові права інвестора, в тому числі, право на отримання частини прибутку акціонерного товариства, право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством та інше. З прийняттям у новій редакції Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV та Закону України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 р. № 514-VI, сільськогосподарські акціонерні товариства втратили право розмішувати акції на пред'явника та акції в документарній (паперовій) формі. На сьогоднішній день акціонерне товариство може розмішувати тільки іменні акції в бездокументарному вигляді. Акція має номінальну вартість, установлену в національній валюті, що є вираженням розміру інвестиції, здійсненої в окремо взяте сільськогосподарське акціонерне товариство. Загалом, акції є доволі зручним інструментом інвестування у сільське господарство по ряду причин. Серед таких: можливість здійснювати інвестиції по мірі наявності вільних коштів (просто докуповуючи акції); відсутній чіткий графік фінансування, недотримання якого ставить під загрозу весь інвестиційний проект; можливість диверсифікувати ризики, придбаваючи акції різних товариств тощо.

Іншим інструментом здійснення інвестицій у сільське господарство є придбання облігацій сільськогосподарського підприємства. Облігацією є цінний папір, що посвідчує внесення інвестором грошей, визначає відносини позики між інвестором та виконавцем – сільськогосподарським підприємством, підтверджує зобов'язання виконавця повернути інвестору номінальну вартість облігації в обумовлений строк та виплатити інвестору дохід. Облігації, на відміну від акцій, розміщуються у документарній та бездокументарній формі. Інвестиції, залучені сільськогосподарським підприємством за допомогою розміщення облігацій, направляються підприємством на покращення матеріально-технічної бази виробництва, створення та закупівлю основних фондів виробництва, налагодження виробничого процесу тощо.

Важливим інструментом у процесі здійснення інвестицій у сільське господарство є інвестиційний сертифікат. Даний цінний папір розміщується інвестиційним фондом, інвестиційною компанією, компанією з управління активами пайового інвестиційного фонду та посвідчує право власності інвестора на частку в інвестиційному фонді. Інвестор, придбаваючи інвестиційний сертифікат, передає кошти в інвестиційний фонд, що стає учасником інвестування сільського господарства. Емітентом інвестиційних сертифікатів виступає інвестиційний фонд, інвестиційна компанія або компанія з управління активами пайового інвестиційного фонду.

Універсальним фінансовим інструментом, що відіграє свою роль у інвестуванні сільського господарства, є вексель, що визначається як цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця (в інвестиційних відносинах – виконавця) сплатити після настання терміну визначену суму грошей векселедержателю (в інвестиційних відносинах – інвестору). Сезонний характер сільськогосподарського товаровиробництва породжує значний часовий «розрив» між періодом залучення коштів і моментом їх повернення. Такий «розрив» може бути подоланий як кредитом, позикою, так і видачею векселя, що за своєю процедурою значно спрощує інвестиційні відносини.

Іншим фінансовим інструментом інвестування у сільське господарство, що посідає своє особливе місце, можна назвати сертифікат фонду операцій з нерухомістю. Правове становище даного сертифікату виз-

начається спеціальним Законом України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» від 19 червня 2003 р. № 978-IV. Загалом, закон встановлює загальні принципи, правові та організаційні засади залучення коштів фізичних та юридичних осіб в управління з метою фінансування будівництва житла та особливості управління цими коштами, а також правові засади та особливості випуску, розміщення та обліку сертифікатів фондів операцій з нерухомістю. І хоча закон, у першу чергу, покликаний регулювати і кооперувати дії фізичних та юридичних осіб у процесі будівництва житла, механізми закріплені в ньому можуть і повинні бути використані для будівництва виробничих споруд та будівель в галузі сільського господарства. Жодна інша галузь народного господарства не потребує адекватного правового регулювання кооперації на всіх рівнях, як того потребує сільське господарство. Роздрібненість сільськогосподарського товарного виробництва робить його затратним та не конкурентноздатним. Малі підприємства та фермерські господарства не мають можливості покращувати матеріальну базу самотужки та потребують прийнятних правових методів до самоорганізації та об'єднання (без втрати при цьому власної самостійної правосуб'єктності).

Виходячи з вищенаведеного, автор наголошує на необхідності розробки та прийнятті нормативного акта, що визначав би фінансові механізми будівництва нерухомості в сільській місцевості, з метою покращення виробничої матеріально-технічної бази сільського господарства. У розробці такого нормативного акта необхідно спиратися на положення Закону України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» від 19 червня 2003 р. № 978-IV. Оскільки, незважаючи на всі свої недоліки та ряд резонансних скандалів щодо афер у сфері будівництва, вказаний закон після свого прийняття в 2003 р. дав потужний поштовх у будівництві, зробивши житло доступним для значно ширшого кола осіб.

Друга група фінансового інвестування у сільське господарство включає в себе механізми із залученням у процес фінансових установ. До таких установ можна віднести: комерційні банки, кредитні спілки, інститути спільного інвестування, фінансові посередники, страхові компанії тощо.

Комерційні банки, відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07 грудня 2000 р. № 2121-III, є юридичними особами, які мають виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати в сукупності такі операції: залучати у вклади грошові кошти фізичних і юридичних осіб, розміщувати зазначені кошти від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкривати і вести банківські рахунки фізичних та юридичних осіб. Комерційні банки у своїй діяльності здійснюють ряд операцій, що мають дотичний характер до інвестиційної діяльності в сфері сільського господарства та обслуговують процес здійснення інвестицій. Наприклад, організація купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів; здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені; лізингові операції; надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі. За умови отримання окремого письмового дозволу Національного банку України банки також мають право здійснювати інвестиції у статутні капітали та акції інших юридичних осіб. Але основною функцією банку є надання кредитів та забезпечення потреб у ліквідності інших суб'єктів ринку³.

Необхідно наголосити на тому, що кредитування та інвестування не можна ототожнювати, це різні категорії за своєю суттю та методами правового регулювання. Але кредитування використовується в інвестиційному процесі, як механізм компенсації нестачі коштів у інвестора. При цьому інвестор може гарантувати виконання своїх кредитних зобов'язань перед банком, передачею останньому певних своїх прав по відношенню до виконавця в інвестиційних відносинах. Скажімо, інвестор, залучаючи кредитні кошти до інвестиційного проекту, може зацікавити банк частиною майбутнього доходу від реалізації такого проекту. Кредитування та операції з цінними паперами є не єдиними функціями комерційних банків, що мають відношення до інвестування у сільське господарство. Так, сторони інвестиційних відносин, для забезпечення своїх прав та гарантування своїх зобов'язань можуть залучати банк у інвестиційні відносини в якості гаранта або поручителя.

Іншим та набагато менш поширеним способом залучення позичкових коштів є участь у кредитній спілці. Ця установа є наймолодшою та, до недавнього часу, невідомою на теренах України. Кредитні спілки в Україні є громадськими організаціями, головна мета яких – фінансовий та соціальний захист їх членів через залучення особистих заощаджень членів спілки для взаємного кредитування. Кредитна спілка створюється на основі певної монолітної спільноти людей, які беруть на себе відповідальність за спільну справу. Як правило, вона об'єднує громадян за спільним місцем роботи чи навчання, членством в одній організації, спільним регіоном проживання тощо. Використання кредитних спілок у сфері фінансування сільського господарства має великі перспективи, хоча, скоріше за все, неблизькі. Для нормального розвитку і функціонування цього фінансового інструменту необхідні вільні кошти сільського населення, задіяного в сільськогосподарському товарному виробництві, чого на сьогоднішній, на жаль, немає.

Інститутами спільного інвестування на фінансовому ринку виступають інвестиційні компанії та фонди, які залучають кошти інвесторів і вкладають їх у диверсифікований портфель цінних паперів. Інвестиційні компанії вкладають кошти в цінні папери великої кількості емітентів для того, щоб у рамках вибраної стратегії мінімізувати ризики. На жаль, на сьогоднішній день інвестування виключно у сільське господарство характеризується високим рівнем ризиків, що вимагає від інвесторів більш ретельного аналізу ринку та обережності в діях. Учасники ринку, які інвестують у сільське господарство шляхом придбання акцій інвестиційних компаній, мають ряд переваг. Серед яких: можливість здійснення інвестицій навіть у незначних ко-

штах; отримання диверсифікованого портфеля цінних паперів; мінімізація витрат, пов'язаних з інвестуванням коштів; використання менеджменту інвестиційної компанії в якості управителя власними інвестиціями тощо⁴.

Залучення страхової компанії до інвестиційних відносин у сільському господарстві можливе за двох варіантів. По-перше, на вимогу інвестора виконавець може застрахувати результати своєї підприємницької діяльності (як то, майбутній урожай, страхування від природних катаклізмів тощо). У цьому випадку, необхідність страхування повинно бути зафіксовано в інвестиційному договорі або договорі, що породжує інвестиційні відносини. В іншому випадку, інвестор може на власний розсуд прийняти рішення щодо страхування власних фінансових ризиків, пов'язаних зі здійсненням інвестицій у сільське господарство.

Сучасний ринок представлений великою кількістю фінансових посередників, які за винагороду надають різні види фінансових послуг. Такі послуги пов'язані як з випуском цінних паперів, так і з їх переміщенням на вторинному ринку. Здійснюючи свою діяльність, фінансові посередники сприяють інвестуванню коштів у різні галузі економіки. Не є виключенням і сільське господарство, якому притаманні всі класичні механізми здійснення інвестицій. За своєю суттю, фінансові посередники – це суб'єкти підприємницької діяльності, що надають фінансові послуги технічного, консультаційного, представницького характеру в процесі операцій з фінансовими активами. Фінансові інституції забезпечують стабільне та передбачуване функціонування ринку, а також задовольняють інтереси фізичних та юридичних осіб щодо інвестування в сільське господарство та вилучення фінансових активів із інвестиційного процесу. Серед фінансових посередників, що де-факто та в перспективі забезпечують здійснення інвестицій у сільське господарство, можна назвати: андеррайтерів, агентів, лізингові компанії, брокерів, дилерів тощо.

Таким чином, ми дослідили поняття фінансового інвестування у сільському господарстві, визначивши його як інвестиційну діяльність, що характеризується використанням фінансових інструментів та залученням фінансових установ. Подальше дослідження питання фінансового інвестування сільського господарства має принципове значення для подолання явищ, що стають на заваді притоку інвестицій у сільське господарство України. Серед пріоритетних напрямків вивчення даного питання можна назвати: поглиблене дослідження цінних паперів як інструменту інвестування у сільське господарство; більш ретельне вивчення об'єму повноважень фінансових інститутів в інвестиційних відносинах у сфері сільського господарства тощо.

¹ Семчик В. І., Козаченко Л. П., Кулинич П. Ф., Панькова Л. О., Поліводський О. А. Інвестиційна діяльність у сільському господарстві: правові аспекти: Монографія / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України / В. І. Семчик (ред.). – К.: Юридична думка, 2008. – 252 с. – С. 122.

² Ройна О. М. Цінні папери та фондовий ринок в Україні. Нормативно-правове регулювання – К.: Скіф; КНТ, 2008. – 192 с. – С. 85.

³ Селіванов А. О., Кротюк В. Л., Заруденко Л. Н., Коротка Г. Л., Сахтінова С. В. Банківське право України / Національний банк України / А. О. Селіванов (ред.). – К.: Видавничий дім "Ін Юре", 2000 – 243 с. – С. 123, 146.

⁴ Косова Т. Д. Фінансові інститути в системі управління інвестиційним процесом: [монографія] / Донецький національний ун-т економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. – Донецьк: Норд-Прес, 2008. – 312 с. – С. 117.

Резюме

У даній статті розкрита сутність фінансового інвестування сільського господарства, досліджена система фінансових інструментів та інститутів, що беруть участь в інвестиційних відносинах у сфері сільського господарства.

Ключові слова: фінансове інвестування, інвестиційні правовідносини, інвестор, виконавець, сільське господарство.

Резюме

В данной статье раскрыта сущность финансового инвестирования сельского хозяйства, исследована система финансовых инструментов и институтов, принимающих участие в инвестиционных отношениях в сфере сельского хозяйства.

Ключевые слова: финансовое инвестирование, инвестиционные правоотношения, инвестор, исполнитель, сельское хозяйство.

Summary

The article revealed the fundamental nature of the financial investment of Agriculture, investigated the system of financial instruments and institutions involved in investment relations in the sphere of agriculture.

Key words: financial investments, investment relationship, investor, agent, agriculture.

Отримано 21.09.2010